

'ROMOESJA'S' IN PAKANBAROE

de z.g. Pakanbaroe-spoorweg: een spoorwegtraject dat aansluiting moest geven op de bestaande lijn naar Padang (zie kaart XIII op pag. 629). Was die verbinding tot stand gekomen, dan zouden de Japanners van Singapore versterkingen naar de Sumatraanse westkust kunnen sturen zonder dat hun transportschepen zich in de gevaarlijke Indische Oceaan zouden behoeven te wagen. Begin '43 werden de eerste *romoesja's* op Sumatra's oostkust aan het werk gezet om er in het moerassige gebied, waar veel malaria heerste, te beginnen aan het opwerpen van een spoorlijk. In maart '43 nu werden de leerlingen van de derde klas van een school voor voortgezet onderwijs te Djokjakarta, jongens dus van veertien of vijftien jaar, bij het uitgaan van de school door Japanse militairen omsingeld, naar het station gevoerd en met talloze anderen in vergrendelde goederenwagons naar Batavia getransporteerd: een reis van een dag; zij kregen niets te eten of te drinken. In Batavia bleken zich ca. achtduizend *romoesja's* te bevinden. Dezen gingen met twee schepen naar Singapore onderweg – een van de schepen werd getorpedeerd, ca. vierduizend *romoesja's* verdronken. De resterende vierduizend kwamen begin april '43 in Pakanbaroe aan. Van een van de uit Djokjakarta afkomstige leerlingen kreeg later een krijgsgevangene van het Knil (een van de velen die aan de *romoesja's* werden toegevoegd) het volgende relaas te horen:

'Meteen bij aankomst wordt door de Japanners een machtswellust-demonstratie gehouden voor het front van de pas aangekomen *romoesja's*. Acht van hen worden aangewezen om een rails op te tillen. Zij zijn er niet toe in staat. De Japanner vermindert het aantal, steeds met twee man, tot er vier overblijven. Uiteraard zijn ook zij niet in staat de rails op te tillen . . . Deze vier man worden ter plaatse met een *samoerai*-zwaard onthoofd. De Japanse commandant deelt de aangetreden *romoesja's* mee, 'dat dit luie *romoesja's* te wachten staat.'

Dan begint het harde leven langs de spoorbaan: weinig eten, geen kleding, geen daggeld en geen geneeskundige verzorging. De barakken voor hun huisvesting moeten zij zelf bouwen. Zolang deze nog niet gereed zijn, wordt in de openlucht geleefd . . . Kleding wordt niet verstrekt, evenmin muskietengaas . . . De meesten sterven aan ondervoeding, dysenterie, malaria en tropenzweren.'¹

In totaal werden ca. twee-en-twintigduizend *romoesja's* bij de aanleg van de Pakanbaroe-spoorweg ingezet van wie de meesten van Java afkomstig waren, sommigen uit de Buitengewesten, enkelen zelfs uit Frans-Indo-China. Er waren in augustus '45 nog ca. vijfduizend in leven

¹ Aangehaald in H. Neumann en E. van Witsen: *De Pakanbaroe-spoorweg* (1982), p. 22.